

Олесь Гончар піднявся на недосяжні художні вершини, щоб порушити найскладніші питання буття, вирішити найактуальніші проблеми (М. Ткачук).

Література

1. Галич В. Постать О. Гончара в контексті постмодернізму. *Дивослово*. 2005. № 2. С. 55-57.
2. Гончар О. Нотатки різних літ. *Київ*. 2005. № 1. С. 22-41.
3. Гончар О. Твори: в 2-х т. Т. 1. Київ: Дніпро, 1983. 583 с.
4. Гончар О. Чим живемо. На шляхах до українського Відродження. Київ: Укр. письменник, 1992. С. 10-14.
5. Гончар О. Щоденники: у 3 т. Київ: Веселка, 2004. Т. 3. 606 с.
6. Довженко О. Національний характер у романах О. Гончара *Слово і час*. 2005. № 12. С. 63-68.
7. Жулинський М. Олесь Гончар: творчість як доля. *Українська мова і література в школі*. 1991. № 11-12. С. 53-59.
8. Мельник В. Бути людиною (про творчість О. Гончара). *Дніпро*. 1981. №2. С. 127-140.
9. Наєнко М. Краса вірності: У творчому світі О. Гончара. Київ: Дніпро, 1981. С. 171-185.
10. Павличко Д. Дар світла і чистоти. *Слово про Олесь Гончара: Нариси, статті, листи, есе, дослідження*. Упоряд. В.К. Коваль. Київ: Рад. письменник, 1988. С. 148-155.
11. Погрібний А.Г. Олесь Гончар: Нарис творчості. Київ: Дніпро, 1987. 242 с.
12. Фащенко В. Новелістичний епос О. Гончара. *Фащенко В. У глибинах людського буття: літературознавчі студії*. Одеса: Маяк, 2005. С. 413-436.

УДК 821. 161. 2. 09

М.П. Гніздицька
асп. (м.Тернопіль)

Проблема традиції в українській есеїстиці

У статті йдеться про проблеми генези есеїстичного жанру в українській гуманітаристиці. Узагальнюються наявні дослідження про умови зародження, становлення і розповсюдження есе в українській літературі. Розглядаються причини актуалізації есе. Підтримуючи думку про наявність

української есеїстичної традиції, запропоновано нові аргументи для накреслення безперервної лінії традиції з кінця XIX до початку XXI століття. Наголошено, що перший етап утвердження есе як жанру в українській літературі тісно пов'язаний з теоретичною платформою українського модернізму, київським журналом «Українська хата», з його найактивнішими і найяскравішими теоретиками Миколою Євшаном, М. Сріблянським (Микитою Шаповалом) і Андрієм Товкачевським, ідеї яких знайшли своє продовження на сторінках «Літературно-Наукового Вісника», яким пов'язують розквіт есеїстичної творчості. Підкреслено, що саме вісниківська есеїстика вперше в історії української гуманітаристики має відчуття жанрової самодостатності і виступає як продуктивний і органічний для української літератури жанр, а вирішальним чинником утвердження есе як жанру стала «межова ситуація». Вісниківська есеїстика яскраво демонструє свою синтетичну природу і класичне місцезнаходження на помежів'ї різних дискурсів: художнього, літературно-критичного, філософського, публіцистичного, культурологічного. Д.Донцов, Є.Маланюк, Ю.Луца, Л.Мосендз, О.Ольжич про політичні, ідеологічні, культурологічні, етно-психологічні проблеми говорять крізь призму літератури і навпаки – літературу осмислюють, використовуючи різноманітні, і не лише міжкультурні стратегії.

Ключові слова: есеїстична традиція, концепція, вісниківська есеїстика, естетичний інтелектуалізм, дискурс, комунікація.

Hnizdytska M. The problem of tradition in Ukrainian essay

Hnizdytska Mariia. The article deals with the problems of the genesis of the essay genre in Ukrainian humanities. The existing research on the conditions for the birth, formation and dissemination of essays in Ukrainian literature is generalized. The reasons for updating the essay are considered. Maintaining the idea of the presence of the Ukrainian essayist tradition, new arguments were proposed for drawing a continuum of tradition from the end of the XIX to the beginning of the XXI century. It was emphasized that the first stage of the establishment of an essay as a genre in Ukrainian literature is closely linked with the theoretical platform of Ukrainian modernism, the Kyivan magazine Ukrainian Hut, with its most active and brightest theorists, Mykola Yevshanom, M. Sriblyansky (Nikita Shapoval) and Andriy Tovkachevsky, the idea which found their continuation on the pages of "Literary and Scientific Herald, which are associated with the flourishing of essay

creativity. It is underlined that it is the Bulletin Essays for the first time in the history of Ukrainian humanitarianism that has a sense of genre self-sufficiency and acts as a productive and organic genre for Ukrainian literature, and the decisive factor in establishing an essay as a genre was the "border situation". Visnyk's essayist clearly demonstrates its synthetic nature and classical location on the doorstep of various discourses: artistic, literary-critical, philosophical, journalistic, culturological. D.Dontsov, Y.Malanyuk, Y.Lipa, L.Mosendz, O.Olzhich about political, ideological, cultural, ethno-psychological problems speak through the prism of literature and vice versa - literature is comprehended, using diverse, and not only intercultural strategies.

Key words: essay tradition, concept, visnisk essay, aesthetic intellectualism, discourse, communication.

Актуальність даної статті зумовлена відсутністю належної уваги науковців до проблем генези есеїстичного жанру в українській гуманітаристиці.

Стати тим жанром, що вміщує і відображає магістральні духовні процеси епохи, українське есе змогло лише на початку ХХ століття. «Справжнє утвердження жанру відбулося тільки на початку ХХ століття, – відзначає О.Баган. – Пов'язане воно з тим вибухом національно-культурного самооновлення, вглиблення і розширення, проривом до опанування стилів і жанрів західної культури, який тоді стався в Україні. Акцент найпередовіших діячів нашої еліти на потребі національної розквітості і розмаху, величі став підсвідомим стимулом до оволодіння цим жанром»[1, с. 59-60]. М.Балаклицький так само звертає увагу на те, що лише третє покоління української інтелігенції на початку ХХ століття спромоглося на опанування жанру есе ще й тому, що в попередніх генераціях не було для цього журнального простору, комунікаційної передумови. Дослідник слушно відзначає есеїстичну форму літературно-критичних виступів представників естетичних і політичних течій і угруповань Миколи Міхновського, Сергія Єфремова, Гната Хоткевича, Микити Сріблянського (Шаповала), Миколи Євшана[2, с. 25], проте не аналізує їх і не називає ті особливості, за якими ці тексти можна беззастережно

віднести до есеїстики.

За спостереженнями Г.Швець, есе як повноцінний самодостатній жанр в українській літературі виступає лише в 20–30-ті роки ХХ століття «в рефлексивних за характером і пристрасних за оцінками писаннях вісниківців (Д. Донцова, Є. Маланюка, Ю. Липи, Л. Мосендза)»[26, с. 7].

Разом із тим, було б помилкою говорити про відсутність традицій української есеїстики. Чи могла вона прижитися на ментально, психологічно й культурно відмінному ґрунті? Попри те, що історія української есеїстики ще не досліджена [2; 21; 23; 26] і «на сьогодні лише поставлене питання про існування української есеїстичної традиції»[23, с. 27], із тих небагатьох досліджень, часто фрагментарного характеру, можна дізнатися, що вчені знаходять есеїстичність в деяких щоденникових записах, нарисах письменників ХІХ ст. (Т.Шевченко, І.Нечуй-Левицький, І.Франко)[1, с. 59-60]. Ю. Бурляй пропонує родоначальником есеїстики вважати Г.Сковороду, обґрунтовуючи свою думку тим, що «... багато його творів знаходяться на межі філософії й художньої літератури й літературно-критичних викладок та поцінувань. І за манерою викладу ці твори набувають ознак есеїстських: це вільний, емоційно насажений і образний виклад якоїсь проблеми. Прикладом може служити трактат-епістола Г.Сковороди — філософське повчання своєму учневі, молодшому другові Ковалинському»[4, с. 131].

Вивчення нехудожньої прози Василя Барки, намагання дослідити її генезу спонукало Г.Швець переглянути традиційну точку зору на історію української есеїстики і не обмежуватися ХІХ століттям. Дослідниця, приходять до висновку, що творчість письменника живиться джерелами середньовічних естетичних відкриттів, а точніше бароко, отож проповідницьку прозу І. Галятовського, Л. Барановича, А. Радивиловського, Д. Туптала, С. Яворського та інших, з її біблійною герменевтикою і постійним варіюванням інваріантного смислу пропонує розглядати як джерело Барчиних есе-

проповідей і як першу ланку в історії зародження й формування української есеїстики[26].

До подібних висновків досить обережно ставиться М. Балаклицький, пропонуючи розмежовувати есеїстичні риси і власне есеїстику. Опонуючи Л. Кайді, яка називає есеїстикою твори авторів українського бароко й російського класицизму, учений висловлює сумнів, що такі твори можна називати есеїстикою, слушно зауважуючи: «На нашу думку, індивідуальна свідомість того часу не сягала «есеїстичної» міри саморозкриття. Той же «Духовний регламент» Феофана Прокоповича, який згадує дослідниця, є цілком «публічним» текстом, а співвідношення вірнопідданства й примусу в мисленні українських інтелектуалів на службі у московського царя є надто складним питанням, аби нехтувати ним»[2, с. 24]. Посилаючись на думку Г. Грабовича, що в українському літературному дискурсі щойно Іван Вишенський ризикнув здобутись на авторський голос, М. Балаклицький припускає, що тільки «неоплатонізм Григорія Сковороди з доктриною самопізнання й похідна від нього традиція (Григорій Квітка, Тарас Шевченко) подібний до західного есеїзму»[2, с. 24-25].

Та попри те, що ґрунт для появи української есеїстики було підготовлено набагато раніше, говорити про власне есеїстику в українській літературі до ХХ століття не доводиться. Для цього просто не було достатніх умов, а оскільки жанр есе є найбільш мобільним і динамічним та розраховує на діалог, то існувати «в шухлядці» не може за своєю природою.

Визначним фактором утвердження форми есе в українській літературній традиції стали ті зміни, що відбулися в українській літературі в кінці ХІХ – на початку ХХ століття, що в сучасному літературознавстві отримали назву «ранній український модернізм», а також зрушення в громадському, соціально-економічному, духовному житті, що відбулися впродовж перших десятиліть ХХ століття і дуже сильно вплинули на зміни в світогляді української інтелігенції. Драматичні поеми Лесі Українки, новели Ольги

Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника, поезії у прозі Михайла Яцкова, Гната Хоткевича засвідчили не лише засвоєння нових філософських ідей і концепцій, підґрунтям яких стали: ірраціональна воля А.Шопенгауера, інтуїтивізм А.Бергсона, «переоцінка цінностей» Ф.Ніцше, антираціональний пафос С.Кіркегора, що полягав у тому, щоб «вирватися з-під влади розумного мислення і знайти в собі сміливість шукати істину в тому, що всі звикли вважати парадоксом і абсурдом» [5, с. 20-21], але й величезний потенціал української літератури, що полягав у здатності акумулювати найновіші світові тенденції естетичного розвитку і синтетично втілювати їх у національні форми.

Леся Українка однією з перших в українській літературі відкрито розпочала ревізію літературного народництва як широкого духовного руху XIX століття і протиставила йому новий напрям з ідеєю особистості і боротьбою за велике визволення індивідуальності в центрі і назвала його «новоромантизмом». Саме під неоромантичним знаком «переоцінки цінностей» починається рух проти позитивістських схем в літературі й мистецтві, проти народницьких ідеалів «батьків», за утвердження нових культурних парадигм, заснованих на праві митця на індивідуально-особистісне, суб'єктивне бачення світу, орієнтації на символічні (нериторичні) художні принципи, що спонукали до пошуку особистісної мови митця. Маючи філософію Ніцше за надійну опору, «метою мислячих людей стало „саморозкриття” і „самореалізація»» [19, с. 10]. Усе це разом стало благодатним ґрунтом для розвитку і функціонування есе, що акумулювало усі ці параметри і зробило їх власною пропозицією.

Разом із тим, прискіплива увага митців до ірраціонального, інтуїтивного, суб'єктивного, містичного на українському ґрунті дала незвичайне для європейського модернізму синтетичне утворення: індивідуалізм-естетизм-націоналізм. На поєднанні естетизму й індивідуалізму з національними святощами як на одній із питомих рис раннього українського модернізму наголошує і М. Ільницький у своєму дослідженні «Від „Молодої Музи” до „Празької школи»». Він пише: «Насправді ж і письменники, що входили до літературного угруповання „Молода

Муза”, і ті, що були під впливом „Молодої Польщі” (В. Стефаник, Б. Лепкий), чи взагалі поділяли основні принципи естетики модернізму (Леся Українка, М. Коцюбинський, О. Кобилянська) не цуралися ні соціальної теми, ні національних традицій української літератури»[16, с. 17].

Оскільки есе як жанр передбачає діалог, сподівається на діалог, використовує діалог і сам є діалогом ідей, думок, традицій, культур, варто звернути увагу на ще один досить значущий аспект, що пришвидшив розвиток есе в українській літературі: модерне мистецтво дозволяло в більшій мірі читачеві і глядачеві самим долучатися до творчого процесу: «час, коли митець був учителем, володарем дум, давно пройшов» [25, с. 461].

Наступною важливою причиною утвердження есе як жанру на українському культурному ґрунті була поява після 1905 року періодичної преси й видавництва (українська преса раніше існувала лише в Галичині й Буковині, частково в інших країнах), відносно вільне функціонування української мови.

Передчуття епохальних зрушень у громадському, соціально-економічному, національно-духовному житті, бажання особисто негайно реагувати на докорінні зміни стало одним із вирішальних чинників формування жанру, що його вчені пов'язують з перехідними епохами, кризовими ситуаціями і високим рівнем національної культури. Есе, як доводить О.Баган, стає «символом зрілості, завершеності національної культури. Це наче рефлексія духовної та ідейної наповненості її. Тому входження його в літературну свідомість архіважливе для повновартісного розвитку національної культури. (Табу на есеїстичну традицію в нашій літературі за часів імперії існувало саме з цієї причини)» [1, с. 75].

Таким чином, соціально-історичні, культурологічні й естетичні передумови, які оновили всі жанри літератури, підготували формування есе на українському ґрунті, як і свого часу в інших літературах, зокрема й англійській, як слушно зауважує В.Березкіна: «Есе в англійській літературі народжується не як засвоєна естетична мода, а як закономірний ідейно-художній відгук на нову дійсність, тобто цей жанр можна зрозуміти у зв'язку з його життєвим

корінням, ідейною і естетичною боротьбою епохи, як безпосереднє засвоєння нових людських і суспільних відносин»[3, с. 5].

Повноцінний розвиток українського есе С.Квіт відносить до 20-х – 30-х років ХХ століття і пов'язує з модою на есеїстику, що поширюється в українському інтелектуальному житті завдяки головному редакторові «ЛНВ» («Вістника») Дмитрові Донцову[18, с. 37]. Проте, на нашу думку, перший етап утвердження есе як жанру в українській літературі тісно пов'язаний з теоретичною платформою українського модернізму, київським журналом «Українська хата» (1909 – 1914 рр.), з його найактивнішими і найяскравішими теоретиками Миколою Євшаном, М. Сріблянським (Микитою Шаповалом) і Андрієм Товкачевським. Критичний дискурс «Української хати» складається переважно з есеїстичних студій, оглядів, есеїзованих літературно-критичних статей, портретів, рецензій тощо. Варто назвати хоча б деякі з них: есеїзовані літературні характеристики М.Євшана «Тарас Шевченко», «Леся Українка», «Іван Франко», «Ольга Кобилянська», есеїстична праця А.Товкачевського «Григорій Савич Сковорода», есеїзовані літературно-критичні статті: «Проблеми творчості», «Суспільний та артистичний елемент у творчості», «Плач над упадком літератури» та ін. М. Євшана, «Апотеоза примітивній культурі», «Національність і мистецтво» М.Сріблянського, «Література і наші “народники”» А.Товкачевського та ін.

Ми переконані, що переосмислення ролі і місця жанру есе в літературно-критичному просторі журналу «Українська хата», визначення його основних параметрів і потенцій дозволить віднайти цікаві паралелі, насамперед між «хатянами» і вісниківцями, відтворити єдиний національно-культурно-історичний контекст, в якому народжується їх діалог.

Власне, суб'єктивна критика, що, з одного боку, є глибоко особистісною, а, з іншого, тісно пов'язана з суспільними, національними і загальнолюдськими проблемами, починається з «Української хати». Відкритість авторської позиції, яскраво виражене авторське начало в контексті дослідження загальнолюдських і

загальнонаціональних проблем, публіцистична прямота, моделювання прямого діалогу з читачем, втягнення його в особисті роздуми, невимушений, часто парадоксальний виклад думок, орієнтований на розмовну мову, посилення художнього начала літературно-критичного тексту – ці домінуючі жанрові принципи есе характеризують критику «хатян».

Прикладів актуалізації особистісного начала в критиці «хатян» більше, ніж достатньо. «Я прикладав своє вухо до всіх голосів, які відзивалися, і старався визначити їм місце в загальному хорі. Я не був очевидно об'єктивним глядачем тих струй і напрямів, я міряв їх власним сумлінням, власною живучістю, я любив і ненавидів, підносив свій голос і обнижував, не виходив з атмосфери того руху і старався віддати характер і тенденцію нашої найновішої літературної думки в усій її розбіжності, в цілому її нівеляційному поході»[9, с. 274], – пише М.Євшан у статті «Куди ми прийшли?», яка є й оцінкою розвитку української літератури за 1910 рік, і можливістю реалізації особистісного начала. Разом із тим, літературно-критична продукція «Української хати» націлена на діалог із читачем: «Кажете – історична наука розбила той поділ? А я кажу, що не розбила, і не може розбити...»[13, с. 22]; «А хто уміє читати в людському житті, нехай на прикладі поета вчиться, як боротися з життям і його лютим механізмом, де шукати опори, щоб можна гідно ставити чоло»[8, с. 335]. Есеїстика «хатян» часто має складну жанрову природу, тексти балансують на межі наукового, публіцистичного, філософського, художнього дискурсів. Іntenції есе так само яскраво проявлені в парадоксальності мислення, підкреслено вільній від канону формі статті чи рецензії, в емоційно-експресивній мові, орієнтації на розмовну мову, афористичні висловлювання. «Досі він зручно жонглював, умів якось прикрити своє духовне убожество і, ховаючись за всякі громадські кличі та постулати, був такий самий гордо величний, як швейцар з золотим обшиттям перед мужиками. І ніхто не помічав, що він самою тільки водицею з киселю годується і вся його діяльність – підливання водою та мішання глини»[10, с. 71]; «Впрочім, само українське громадянство винно, що має

Єфремових, що дворників, а не творців, кладе за сторожів творчої думки»[10, с. 70], – пише М.Євшан у статті про С. Єфремова, або в іншому місці: «вона (публіка – автор статті) лизнула вже дещо з «чужих літератур»[12, с. 59]; «українофільство з своїм галушково-шароварним патріотизмом»[9, с. 250], «етнографічне правовірство»[11, с. 68], «євнухи-українофіли»[12, с. 60], «голова плюгавить українське слово»[12, с. 61], «патріотичні печі»[7, с. 50] тощо.

При цьому варто звернути увагу на те, що національна концепція творчості М.Євшана і Д.Донцова має за основу спільні джерела, а саме: ідея про відродження нації Фіхте і категорія свободи в його етичному вченні; вольова надлюдина Ніцше, культ одиниці, особистості як в історії, так і в мистецтві; уявлення про історію як вічне змагання і визначну роль у цьому процесі еліти – «провідної верстви», яка сама має бути живим втіленням історичного активізму, націленою на здобування і боротьбу, безнастанно черпати внутрішню наснагу з духу ідеалізму.

Крім того, деякі ідеї і концептуальні положення «Української хати» знайшли своє продовження на сторінках «ЛНВ» за редакцією Д.Донцова: критика «малоросійщини», народництва, «українофільства» в літературі; погляди на ХІХ століття як на «порожнє» для розвитку української ідеї; критичний погляд на канонічні списки українських письменників, введених до навчальних «Історій української літератури»; висока оцінка творчості і особистості Лесі Українки; неприйняття «котляревщини»; обґрунтування ідеї функціональності літератури; естетична концепція мистецтва, в якій значну роль відіграє естетизація національного; подібні риторичні конструкції і символічно-кодові поняття на кшталт: «пустака ідейна українофільства в літературі»; «галушково-шароварний патріотизм» тощо.

Натомість варто зауважити, що літературно-критичні праці «Української хати» не досліджувались як есеїстичні, увага вчених зосереджувалась лиш на текстах найбільш яскравих критиків[27], а також на журналі як теоретичній платформі українського модернізму[22]. З цієї причини, не лише не запропоновано широкіх теоретичних узагальнень

даного явища, але й не запропоновані принципи такого аналізу. Так само не досліджувалась проблема тяглості української есеїстичної традиції, а тому і не було спроби розглядати есеїстику «хатян» і вісниківців як цілісний феномен. Ба більше, осмислюючи проблему традицій української есеїстики, ми помітили ще одну досить вагомую ланку, не зауважену дослідниками, але без якої історія української есеїстики виглядає щонайменше неповною – це есеїстика М.Хвильового. Так, це ті твори, що їх сам М.Хвильовий називає «памфлетами», але які мають яскраво виражені функціональні і структурні особливості жанру есе. Тому логічно, що Ю.Косач у своїй праці «На варті нації» навав М.Хвильового есеїстом [24, с. 296], як і Ю.Лавріненко в антології «Розстріляне відродження» памфлети письменника розмістив під рубрикою «Есей». До того ж європейська есеїстична традиція розглядає політичний памфлет як різновид есе. Маємо на увазі есе як політичний памфлет Джона Мільтона (Велика Британія) – «Про освіту» (1644), «Про термін служби королів і магістратів» (1649), «Ареопагітика» (1644) та ін.

А якщо взяти до уваги книгу літературно-критичних есе «Vita nova» (Київ, вид-во «Друкар», 1919) одного з «першорядних літературних критиків того часу» [20, с. 643] А.Ніковського і книгу есе М.Рудницького «Між ідеєю і формою», що вийшла друком у 1932 році, але була підготовлена значно раніше – у переддень Першої світової війни, «Діалоги» В.Юринця, що означив філософську природу художньої творчості у її зв'язках із досвідом світової літератури та специфікою літературної критики як «найвищої форми філософії культури», то стає очевидним, що есе як жанр був добре знаним і широко використовувався українськими письменниками, критиками і філософами уже від самого початку ХХ століття.

Утім, мають рацію і ті дослідники [1; 18; 26], які саме з Д.Донцовим і «Літературно-Науковим Вісником» пов'язують розквіт есеїстичної творчості. Адже саме вісниківська есеїстика вперше в історії української гуманітаристики має

відчуття жанрової самодостатності і виступає як продуктивний і органічний для української літератури жанр. І «межова ситуація» стала тут вирішальним чинником утвердження есе як жанру.

Українська есеїстика, принаймні її вісниківське крило, яскраво демонструє свою синтетичну природу і класичне місцезнаходження на помежів'ї різних дискурсів: художнього, літературно-критичного, філософського, публіцистичного, культурологічного. Д.Донцов, Є.Маланюк, Ю.Липа, Л.Мосендз, О.Ольжич про політичні, ідеологічні, культурологічні, етно-психологічні проблеми говорять крізь призму літератури і навпаки – літературу осмислюють, використовуючи різноманітні, і не лише міжкультурні стратегії. «Націоналізм» Д.Донцова можна назвати політичною програмою, світоглядним кодексом, філософськими роздумами, тому не дивно, що твір часто називають просто «писанням» [6, с.198], без визначення жанру. Натомість «Націоналізм», за визначенням В. Іванишина, «філософія виживання нації, поставленої на край могили»[15, с. 238]. Так, саме філософія, вірогідніше, філософська есеїстика, художнє мислительство, складний синтез думки і образу, метафори і поняття, переплетення різних дискурсів (філософського, політичного, культурологічного, етнопсихологічного, художнього тощо), емоційно-інтелектуальний вибух, як у Ф.Ніцше чи у С.Кіркегора. Звертаємо увагу саме на цю працю Д.Донцова через те, що, на відміну від його літературознавчих і культурологічних статей, вона ніколи не розглядалась як зразок есеїстичного мислення, якою вона насправді є.

На таке поєднання філософського, культурологічного і художнього дискурсів у вісниківській есеїстиці доби міжвоєнтя, як і на специфіку і причини актуалізації самого жанру есе відповідного періоду, майже не звертають уваги дослідники, продовжуючи засосовувати для аналізу методи традиційного літературознавства.

Ще одна постать, яка досі залишається на маргінесах науки, але літературно-критична спадщина якої мусила б

виступати ланкою, що зв'язує принаймні вісниківську і МУРівську есеїстику на правах любові-ненависті в одну безперервну лінію традиції. Це – Ю.Косач, есеїстика якого ніколи не була об'єктом наукових студій. Натомість серед значного масиву його праць є велика есеїзована історія української літератури «На варті нації», есе «Си-зеле-дугасте», ліричні есе, що наближаються до поезій у прозі, есеїзовані літературно-критичні та культурно-мистецькі студії, літературні портрети та публіцистичні есе, де синтетичний підхід у поєднанні з суб'єктивною авторською позицією є своєрідним методом, що структурує текст, зберігаючи його цілісність. Заслуга Ю.Косача перед українською есеїстикою полягає, насамперед, в поширенні і розгортанні вісниківського культурно-ідеологічного коду як у 30-ті – 40-ві роки, так і значно пізніше – у 50-ті – 80-ті роки, коли він намагався спростувати і навіть принизити значення цього коду.

Власне, науковцям ще залишається розкрити ту справді гігантську роль вісниківської есеїстики міжвоєнного періоду в розповсюдженні есеїстичного принципу мислення на інші жанри і типи творчості, визначитись наскільки есеїзація захопила сучасну українську гуманітаристику, накреслити безперервну лінію традиції: вісниківство – Ю. Косач – шістдесятники – постмодернізм. Що така існує свідчить принаймні інтелектуальна есеїстика Є. Сверстюка і О.Забужко, де «кількасотлітня культура українського лицарства»[14, с. 422] і причини її краху, давнє й нове українське «малоросійство» осмислюються як продовження вісниківського дискурсу, демонструючи при цьому есеїзм як стиль мислення і стиль письма.

Література

1. Баган О. Есей та есеїзм // Українські проблеми. – 1995. – Ч.1. – С.68–75.
2. Балаклицький М. Есе як художньо-публіцистичний жанр: методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика». – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 74 с.
3. Березкина В. Формирование и пути развития эссе в английской литературе XVIII века. – Днепропетровск, 1984. – 116 с.

24 Наукові записки ТНПУ ім.В.Гнатюка. Літературознавство

4. Бурляй Ю. Основи літературно-художньої критики. – К.: Вища школа, 1985 – 245 с.
5. Гайденок П. Прорыв к трансцентентному: Новая онтология XX века. – М.: Республика, 1997. – 495 с.
6. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної укр. нації XIX-XXст. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.
7. Євшан М. Боротьба генерацій і українська література // Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. – К.: Основи, 1998. С. 45–54.
8. Євшан М. Зигмунт Красінський // Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. – К.: Основи, 1998. – С. 329–336.
9. Євшан М. Куди ми прийшли? // Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. – К.: Основи, 1998. – С. 247–275.
10. Євшан М. «Лицар темної ночі» // Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. – К.: Основи, 1998. – С. 70–75.
11. Євшан М. Мих Драгоманів як літературний критик // Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. – К.: Основи, 1998. – С. 64–70.
12. Євшан М. “Suprema lex” (Слово про культуру українського слова) // Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. – К.: Основи, 1998. – С. 58–64.
13. Євшан М. Суспільний і артистичний елемент у творчості // Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. – К.: Основи, 1998. – С. 18–25.
14. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. – К.: Видавничий Дім “Комора”, 2018. – 655 с.
15. Іванишин В. Дмитро Донцов // Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Збірник наукових праць, присвячений пам'яті Василя Іванишина. – Дрогобич: Коло, 2009. – С. 236–244.
16. Ільницький М. Від “Молодої Музи” до “Празької школи”. – Львів, 1995. – 318 с.
17. Квіт С. Дмитро Донцов: ідеологічний портрет. Видання друге, виправлене і доповнене. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2013. – 192 с.
18. Квіт С. Основи герменевтики: Навч. посіб. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 192 с.
19. Ключ Э. Ницше в России. Революция морального сознания. – СПб.: Академический проект, 1999. – 240 с.
20. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія 1917–1933: Поезія — проза — драма — есей. К.: Вид. центр “Просвіта”, 2005. – 796 с.

21. Мирошкіна Н. Жанр есею: Історичний досвід // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2008.– № 11 (150). – С. 176–183.
22. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. – К.: Либідь, 1997.– 360 с.
23. Садыкова Л. Русское эссе XX века. Художественное своеобразие, динамика жанра. – Донецк: Норд-Пресс, 2009. – 405с.
24. Студії з україністики: Юрій Косач. На варті нації. Випуск XXII. – К.: Талком, 2017. – 464 с.
25. Ховардсхолм Э. Модернизм. Исследование понятия в историко-философском плане // Называть вещи своими именами: прогр. выступления мастеров запад.-европ. лит. XX в. – М.: Прогресс, 1986. – С. 457– 461.
26. Швець Г. Есеїстика Василя Барки: жанрова специфіка та проблематика // Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. – К., 2006. – 20 с.
27. Шумило Н. Микола Євшан (1889-1919) // Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика. – К.: Основи, 1998. – С. 3–11.

УДК 821.161.2.-1.09:78 Лепкий

С.С. Журба

доц. к.філол. н. (м.Кривий Ріг)

Рецепція «Мазурки» Фридерика Шопена у поетичному слові Богдана Лепкого

У статті проаналізовано перекодування «Мазурки» Фридерика Шопена вербальними засобами у поетичному циклі Богдана Лепкого «Desperato». Особливу увагу приділено художньо-виражальним засобам, які сприяють інтерпретації поетичного твору через музичний, через асоціації, викликані музикою. Акцентовано на спорідненості художньо-образного мислення митців, суголосності темпоритму та смислової настроєвості музики та поетичного слова.

Ключові слова: музика, поезія, мазурка, темпоритм, повтор, настроєвість.